

CIRCULAȚIA BRONZURILOR ÎN SUD-VESTUL ROMÂNIEI ÎN A DOUA JUMĂTATE A MILENIULUI AL II-LEA A. CHR.*

SIMONA LAZĂR*

În mileniului al II-lea, dar mai ales în a doua jumătate a sa, dezvoltarea metalurgiei bronzului și perfecționarea tehnicilor au dus la intensificarea schimburilor și la restructurarea economico-socială a societății.

Mecanismele schimburilor de bunuri, esențial deosebite de ceea ce înțelegem astăzi prin acest proces, se bazează în preistorie pe principiile reciprocității și redistribuirii. Sistemul prestațiilor totale, întâlnit în societățile tradiționale, implică nu numai persoane individuale, cât mai ales familii și clanuri, având ca rezultat crearea de legături și alianțe, dar și stabilirea de ierarhii. Circulația bunurilor poate fi înțeleasă atât ca redistribuire prin moștenire, dar și ca schimburi de daruri, de tipul „dar contra dar”¹, sau ca acumulare în vederea tezurării. Mai trebuie avute în vedere și practicile de renunțare la obiecte prin depunerea lor în morminte, oferirea ca ofrande sau distrugerea intenționată (*potlatch*)².

O bună parte din piesele de metal, interpretate ca forme de reprezentare a statutului social sunt investite cu prestigiu și devin astfel „capital simbolic”. Referindu-se la felul în care societățile arhaice valorizează un anumit tip de schimburi și relații de comunicare supraregionale, P. Bourdieu arată că „aici trebuie făcut să intervină tot ce are legătură cu simbolicul, capitalul simbolic, interes simbolic, profit simbolic (...). Numesc capital simbolic orice categorie de capital economic, cultural (...), percepută conform unor categorii de percepție, unor sisteme de clasificare (...). Capitalul simbolic este un capital cu bază cognitivă, fundamentat pe cunoaștere și recunoaștere”³.

* Articolul face parte din tema de plan *Piese de metal și metalurgia primei epoci a fierului în Oltenia*.

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: simonalazar@ymail.com.

¹ M. Mauss, *Eseu despre dar*, Editura Polirom, Iași, pp. 1993, 48-50.

² *Ibidem*, pp. 51-76; M. Mauss, H. Hubert, *Eseu despre natura și funcția sacrificiului*, Editura Polirom, Iași, 1997, pp. 21 și urm.

³ P. Bourdieu, *Rațiuni practice. O teorie a acțiunii.*, București, Editura Meridiane, 1999, p. 120.

M. Mauss, studiind obiceiul schimbului de daruri în societățile primitive, arată că „nu s-au constatat niciodată simple schimburi de bunuri, de averi, de produse. În primul rând, nu indivizii, ci colectivitățile sunt cele care se obligă reciproc, schimbă și contractează ... În plus, ceea ce se schimbă nu sunt numai bunuri, sunt înainte de toate formule de politețe, ospetii, ritualuri. Aceste prestații și contraprestații se prezintă mai degrabă sub formă de daruri”⁴.

În aceste condiții, schimbul de daruri funcționează și ca mijloc de consacrare a unei poziții, a unui statut privilegiat. În aceeași lucrare autorul observă că în afara schimburilor de daruri, care implică și distrugerea lor, există „altele cu spirit de competiție mai moderat în care contractanții rivalizează în cadouri. Am constatat aceste forme în lumea indo-europeană, în particular la traci”⁵.

Centralizarea și ierarhizarea societății poate duce și la specializarea producției de bronzuri care ar putea sugera existența unui centru de putere ce comandă aceste produse⁶. În sprijinul acestei interpretări, vine și răspândirea unor anumite tipuri de forme de turnare pe o arie determinată.

Tot în acest sens, pot fi înțelese și descoperiri precum depozitul de la Drajna de jos (care conține fragmentul de la lama unei spade de tip micenian, alături de o spadă de tip Reutlingen, și un sceptru)⁷, tezaurul de la Rădeni, cu vase de aur (asemănătoare cu cele din sudul Dunării, de la Vălcitrăn⁸) sau tezaurul de la Perșinari (12 halebarde, o spadă scurtă, 4 topoare de argint)⁹, Țufalău (4 topoare de aur)¹⁰, Țigănași și Hinova, jud. Mehedinți (piese de podoabă de aur)¹¹.

Aceste descoperiri au în componența lor obiecte de prestigiu, care sugerează faptul că în zonă există comunități capabile să întrețină relații cu zone îndepărtate cum ar fi Micene, care, alături de Imperiul Hittit, reprezenta puterea politică cea mai însemnată a vremii. Obiectele de bronz și circulația lor pe spații largi a fost, pe bună dreptate, pusă pe seama existenței unui grup de oameni, pentru care piesele de metal prețios de tipul celor amintite anterior au o semnificație bine definită.

În depozitele preistorice, piesele erau depuse într-un raport cantitativ specific, de multe ori obiectele fiind nefolosite, ori distruse intenționat. De fapt,

⁴ M. Mauss, *op. cit.*, pp. 40-41.

⁵ *Ibidem* p. 44.

⁶ P. Brun, *La genese de l'etat: les apports de l'archeologie*, în *Les princes de la protohistoire et l'emergence de l'etat* (sous la direction de Pascal Ruby), 1999, pp. 31-41.

⁷ M. Petrescu Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, Editura Academiei, 1977, pl. 91-93.

⁸ A. Vulpe, V. Mihăilescu Bârliba, *Tezaurul de la Rădeni – Neamț*, în „Memoria Antiquitatis”, 12-14, 1980-1982, (1986), Piatra Neamț, pp. 41-63.

⁹ A. Vulpe, *Tezaurul de la Perșinari. O nouă prezentare*, în „Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos”, 15, 1997, pp. 265-301.

¹⁰ A. Mozolice, *Goldfunde des Depotfundhorizont von Hajdusamson*, în „Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main”, 46-47, 1965-1966, pp. 1-67.

¹¹ M. Davidescu, *Un tezaur de podoabe tracice descoperit la Hinova, jud. Mehedinți*, în „Thracodacica”, 2, 1981, pp. 7-22.

această deteriorare a fost înțeleasă fie ca o fragmentare a valorii¹², fie ca dorința de a face un obiect inutilizabil, posibil în cursul unor ritualuri care precedau depunerea obiectelor¹³.

Înțelegerea semnificației distrugerii rituale, practică de populațiile primitive studiate etnologic, poate oferi cercetării arheologice un model cu ajutorul căruia ar putea fi explicate unele situații concrete întâlnite în practica arheologică. Colin Renfrew și Andrew Sherratt¹⁴, plecând de la modelul etnologic, consideră că în preistorie – respectiv în epoca bronzului și a fierului – schimburile de bunuri s-au realizat mai ales sub forma schimbului de obiecte cu valoare simbolică, piesele de metal având un rol esențial. Referitor la acest aspect, K. Kristiansen¹⁵ emite chiar ipoteza unei economii bazate pe bunuri de prestigiu (*prestige goods economy*) și rețele de schimb la mare distanță, create și susținute de elitele locale. S-a creat astfel o dependență între regiuni situate la mare distanță, având în vedere nevoia de materie primă și produse finite. Astfel, schimbări petrecute la un capăt al rețelei ar putea afecta comunități situate la sute sau mii de kilometri¹⁶.

Richard Bradley, într-un articol din 1985, arată că depozitele de bronzuri, atât cele considerate utilitare, cât și cele sacre, au rezultat în urma unor tipuri diferite de tranzacții (în urma relațiilor de reciprocitate), în care unele obiecte pot juca rol fie de bunuri, fie de daruri; aceste funcții diferite ar trebui să transpară în trei domenii observabile arheologic. Primul ar viza contextul depunerii, al doilea, starea obiectelor (analizele metalografice putând indica dacă obiectul a fost reciclat de mai multe ori, dacă a fost tratat ca „bun”; o discuție mai amplă fiind legată de lingourile și obiectele cu greutate standardizată) și, în sfârșit, modelul spațial al distribuției depozitelor¹⁷.

Același autor este de părere că unele depozite, considerate a avea un caracter utilitar, sunt de fapt rezultatul unor tranzacții, care au avut loc în afara

¹² S. Hansen, *Noi cercetări asupra metalurgiei epocii bronzului în sud-estul Europei*, în *Descoperiri de bronzuri din România* (ed. T. Soroceanu), vol II, 2005, p 307; Ch. Sommerfeld, *Gerätegeld Sichel. Studien zur monetären Struktur bronzzeitlicher Horte im nördlichen Mitteleuropa*, Berlin, 1994.

¹³ C. Metzner Nebelsick, *Despre importanța cronologică și cultural – istorică a depozitelor din România în epoca târzie a bronzului și în epoca timpurie a fierului*, în *Descoperiri de bronzuri din România* (ed. T. Soroceanu), vol. II, 2005, p. 321, unde citează pe L. Nebelsick, *Auf Biegen und Brechen. Ekstatische Elemente bronzzeitlicher Materialopfer- Ein Deutungsversuch.*, în *Acta Praehistorica et Arhaeologica*, Berlin, 1997, pp. 35-41; Idem, *Rent asunder: ritual violence in Late Bronze Age hoards*, în *Metal Make the World Go Round. The supply and circulation of metal in Bronze Age Europe*, Proceeding Conference Birmingham 1977, Oxford 2000, pp. 160-175.

¹⁴ A. Sherratt, *Socio-economic and demographic model for the Neolithic and the Bronze Age*, în D. L. Clarke (ed.), *Models in Archaeology*, London, 1972, pp. 477-542; Idem, *Resources, technology and trade: an essay in early European metallurgy*, în *Problems in Economic and Social Archaeology*, London, 1976, pp. 557-581.

¹⁵ K. Kristiansen, *Europe before History*, Cambridge, 1998, pp. 3 și urm.

¹⁶ Vezi și discuția teoretică prezentată de Justyna Baron: *Anthropological theory of exchange*, în J. Baron, I. Lasak (ed.), *Long Distance Trade in the Bronze Age and Early Iron Age*, 2005, *Studia Archeologiczne* 40, Wrocław, 2007, pp. 15-18.

¹⁷ R. Bradley, *Exchange and social distance: the structure of bronze artefact distributions*, *Man*, 20, 1985, pp. 629-704.

grupului social, în perioade de „competiții” (potlach) și schimb rapid. Autorul se bazează pe modelul propus de Ian Hodder, care sugerează că în perioadele de „stres” sau competiție, cultura materială poate fi folosită pentru a sublinia diferențele între grupurile sociale. Aceste diferențe sunt analizate în spațiul Europei nord-vestice, dar concluziile pot fi extrapolate și pentru restul continentului. Astfel, se consideră că diferențele dintre diferitele grupuri sociale se accentuează pe parcursul epocii bronzului, pentru ca în Bronzul târziu și în epoca fierului (perioada UFZ), să se dezvolte un sistem stabil în cadrul grupurilor regionale, în care predomină interesul comun, competitiv în simbolizarea menținerii drepturilor teritoriale¹⁸.

Circulația obiectelor pe un spațiu larg, ce cuprinde bazinul mediteranean și zona vestică a Mării Negre, poate fi sugestiv ilustrată de descoperirea de la Tekirdağ și de încărcătura epavei corăbiei de la Uluburun¹⁹. Depozitul de la Tekirdağ²⁰ conține două spade, dintre care una miceniană, un pumnal de tip „cananeean”, un vârf de lance cu manșonul despicat, care este frecvent în spațiul egeean și trei securi duble. Acest tip de secure a fost considerat ca o „fosilă directoare creto-miceniană”, dar se întâlnește în zona balcanică și dunăreană. Cele două topoare cu aripioare (tipuri care, lucrate în bronz, sunt prezente în Anatolia Centrală, iar în sudul și nordul Dunării, le găsim din fier), au fost găsite împreună cu un celt și mai multe seceri cu cârlig, frecvent întâlnite în Tracia și la Dunăre, vase de bronz, precum și un lingou de tip keftiu. Piesele de la Tekirdağ se datează între sfârșitul secolului al XV-lea sau începutul celui de-al XIII-lea a. Chr., depozitul reunind obiecte din cercuri tipologice și arii culturale diferite, reflectând, astfel, legăturile la mare distanță din acele timpuri.

Din aceeași perspectivă ar putea fi abordată și descoperirea încărcăturii corăbiei de la Uluburun, care „ar putea fi interpretată și ca trimitere de daruri, însoțite de un funcționar de la curte care se afla pe drumul din Egipt spre unul din palatele spațiului egeean. În acest fel, încărcătura ar trebui examinată pe fundalul comerțului la distanță, controlat de stăpânii palatelor din regiune, care se realizează sub forma unui schimb de daruri”²¹. Epava corăbiei conținea lingouri de cupru în greutate de 10 t și lingouri de staniu în greutate de o tonă (din care se puteau produce 11 t de bronz), împreună cu diferite piese. Interesant pentru noi este sceptrul cu lama încovoiată și ceafa semisferică, confecționat din rocă vulcanică neagră, pentru care există o analogie în depozitul de la Drajna de Jos²², la Lozova

¹⁸ Bradley/Hodder, *British prehistory: an integrated view*, Man, 14, 1979, pp. 93-94.

¹⁹ H.-G. Buchholz, *Ein ausergewöhnliches Steinzepter im östlichen Mittelmeer*, în „Prähistorische Zeitschrift”, 74, 1999, 1, pp. 68-78; A. Vulpe, *Structuri sociale și credințe religioase la sfârșitul epocii bronzului și în prima epocă a fierului*, în *Istoria Românilor* (coord. M. Petrescu Dîmbovița, A. Vulpe), vol. I, Editura Enciclopedică, 2010, p. 358.

²⁰ S. Hansen, *op. cit.*, p. 304.

²¹ *Ibidem*, p. 305.

²² M. Petrescu Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, Editura Academiei, București, 1977, pp. 78-79.

în Basarabia²³, la Ljulin²⁴, dar și la Dodona²⁵ în Epir și la Pobit Kamăk²⁶, în Bulgaria. Trebuie menționat că depozitul din Muntenia, de la Drajna²⁷, mai conține și o spadă de tip micenian, reutilizată și modificată.

Se pare că între funcția de reprezentare a statutului social și cea de valoare în sine a materialului din care era confecționat obiectul (valoare care poate fi considerată monetară sau nu), exista o strânsă relație²⁸. Dacă în bronzul timpuriu, în zona Europei Centrale, principalele piese de metal considerate ca având funcție de reprezentare a statutului social au fost halebarada, pumnalele triunghiulare, topoarele plate cu marginea reliefată (*Randbeile*) și colierele, în spațiul nostru, un rol asemănător se pare că a avut toporul cu gaura de înmănușare transversală (*Schaftlochaxt*). Mai târziu, în perioada UFZ, în Europa vestică și centrală formele de reprezentare a prestigiului s-au diversificat, această funcție fiind îndeplinită de spada de bronz, lancea sau carul de luptă.

Relațiile dintre spațiul egeean și cel vest și nord pontic se pot contura și prin intermediul unor piese care apar cu frecvență mai mică, dar care par încărcate de semnificații. Este interesant de urmărit faptul că din perioada Bronzului mijlociu și până în Bronzul târziu, se poate remarca prezența unor influențe sudice, venite din lumea miceniană (sau în sens mai larg egeo-anatoliană), care se regăsesc în manifestările culturale de la noi (decorul de pe ceramica culturii Suci, piese de os²⁹, etc).

Începând cu sfârșitul epocii bronzului, a început să fie observată răspândirea unor forme și motive decorative din aria Tei și Zimnicea Plovdiv înspre sud, așa cum atestă descoperirile de la Kastanas pe valea râului Axios și la Assiros³⁰. Elemente Gârla Mare târzie și Babadag I au fost semnalate în nivelul VII B 2 de la Troia; toate acestea ne determină să presupunem o expansiune de la nord către sud (invers decât în Epoca bronzului). În ce măsură aceste descoperiri sunt rezultatul unor incursiuni, deplasări de populații din spațiile nord-dunărene sau numai manifestări ale unor relații la distanță, nu putem încă stabili precis. Totuși, trebuie să amintim că de la Kastanas și până în Carpații Meridionali, în perioada anterioară nivelului Troia VII B 2, putem sesiza existența unui cerc cultural mai

²³ V. Dergačev, *Die äneolithische und bronzzeit Metallfunde aus Moldavien*, în „Prähistorische Bronzefunde“, XX, 9, 2002, Stuttgart, 37, nr. 113, pl. 35, 19.

²⁴ H.-G. Buchholz, *op. cit.*, p. 76, fig. 6a.

²⁵ N. K. Sandars, *North and South at the of The Mycenaean Age: Aspect of an Old Problem*. Oxford *Jurnal of Archaeology*, 2, 1983, 56, fig. 12b.

²⁶ B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an den unteren Donau*, Bonn, 1976, pl. 1, 1-2.

²⁷ M. Petrescu Dîmbovița, *op. cit.*, pp. 78-79.

²⁸ A. Vulpe, *Tezaurul de la Perșinari. O nouă prezentare*, în „Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos”, 15, 1997, pp. 265-301.

²⁹ A. Vulpe, în *Istoria Românilor* (coord. M. Petrescu Dîmbovița, A. Vulpe), vol. I, Editura Enciclopedică, 2010, pp. 264-265.

³⁰ A. Hochstetter, *Spätbronzezeitliches und früheisenzeitliches Formengut in Makedonien und im Balkanraum*, în „PAS“, 1, 1982, pp. 99-118.

mare, definit în special prin vasul de tip kantharos, frecvent întâlnit în toate culturile bronzului târziu³¹.

În Oltenia, forma amintită este remarcată în cadrul fazelor Verbicioara IV-V a și, uneori, în Gârla Mare, iar în Muntenia în fazele IV-V Tei și Zimnicea Plovdiv. De fapt, cercul cultural amintit nu se extinde mult la vest de Olt, ci cuprinde mai ales Muntenia și zona sud-estică a României. În momentul în care descoperiri de tip Gârla Mare dispar și noua modă ceramică, respectiv ceramica canelată, care este legată de un anumit tip de forme, depășește spre est linia Oltului, acest cerc cultural își pierde însemnătatea. Deși ceramica reflectă mai degrabă decât bronzurile o activitate specifică unor comunități, piesele de metal sunt în mai mare măsură expresia unor schimburi la distanță.

La sfârșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului în zona Dunării de la vest de Olt, observăm că numărul pieselor de metal este relativ mic în comparație cu spațiul intracarpatic sau cu bazinul Dunării mijlocii. Dacă îl raportăm însă la regiunile sudice, mai ales la Bulgaria, observăm că la nordul Dunării, avem un număr mult mai mare de bronzuri, în special celturi, seceri și spade³². Zona noastră se înscrie în aria de margine a răspândirii topoarelor de tip celt, numărul exemplarelor de acest tip fiind într-o evidentă descreștere, începând cu zonele de la sud de Balcanii nordici (Stara Planina).

Astfel, tipurile răsăritene, cum ar fi celturile de tip Oinac și cele fără tortiță, sunt aproape inexistente în Oltenia. Forme de turnat pentru celturi de tip răsăritean (fără urechiușă) nu au apărut în aria noastră, cele mai apropiate descoperiri pentru piese de acest fel situându-se în nord-estul Bulgariei (Pobit Kamăk și Mala Gvardia, zona Varna)³³.

În același sens, poate fi interpretată și aria de răspândire a topoarelor bipene de bronz, de tipul *Begunci*, din zona Odessa până în Macedonia³⁴. Observăm și de această dată cum zona noastră nu este afectată decât marginal de efectele acestui cerc cultural. Alte obiecte din aria nord-estică, de factură mai specială, cum ar fi ceștile de aur, care evident fac parte din categoria bunurilor de reprezentare, ajung până în zona sud-dunăreană. Am în vedere ceștile de aur de tip Kryžovlin (Ucraina de vest), asemănătoare cu cele de la Rădeni, județul Neamț, dar și la Vălci Trăn în Bulgaria³⁵. Descoperirea la Călărași, județul Dolj, a unui disc de metal (argint, aur și bronz) de tipul celor de la Vălci Trăn³⁶, este un caz izolat și nu

³¹ N. Palincaș, *Valorificarea arheologică a probelor ¹⁴C din fortificația aparținând bronzului târziu de la Popești*, SCIVA, 47, 3, 1996, pp. 239-288.

³² S. Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Editura Universitaria, Craiova, 2011, pp. 78-116.

³³ Idem, *Celturile din perioada finală a epocii bronzului și începutul epocii fierului în Oltenia și zonele învecinate*, în „Arhivele Olteniei” 26, 2012, București, Editura Academiei, pp. 9 și urm.

³⁴ A. Vulpe, *Toporul de bronz cu două tăișuri de la Izvoarele, (jud. Ilfov)*, în SCIV, 22, 1971, pp. 485-491.

³⁵ A. Vulpe, V. Mihăilescu Bârliba, *Der Goldschatz von Rădeni, jud. Neamț, in der Westmoldau, Rumänien* în „Prähistorische Zeitschrift” 60, 1985, 1, p. 47-69.

³⁶ D. Bondoc, *Un disc de tip Vălci Trăn descoperit la Călărași (jud. Dolj)*, în SCIVA, 54-56, 3003-2005, p. 271-289, fig. 1-4; Idem, *Tezaurul Muzeului Olteniei Craiova. Antichitate*, Craiova, 2007, p. 16-23.

este clar dacă piesa respectivă este o imitație locală a formelor asemănătoare din tezaurul mai sus menționat, sau reprezintă un import³⁷.

Pe de altă parte, o serie de tipuri de spade și de vârfuri de lance – ambele văzute ca însemne ale puterii și prestigiului – arată neîndoielnice relații cu aria culturii helladice (miceniene). Răspândirea acestor forme nu depășește cursul Dunării oltene spre nord. Ele influențează în cazul de față în special structurile de putere ale comunităților de la Dunăre, inclusiv cele reprezentate de necropolele de tip Gârla Mare sau Bistreț-Ișalnița. Într-un sens asemănător ar putea fi interpretat și tezaurul de la Ostrovul Mare – Țigănași³⁸, cel de podoabe de aur de la Hinova³⁹, județul Mehedinți, sau discul de tip Vălciștrân mai sus amintit de la Călărași⁴⁰, județul Dolj.

Faptul că de-a lungul Dunării, în amonte, dar și din zona Porților de Fier, diversele tipuri de bronzuri prezintă trăsături tipologice care se regăsesc la Dunărea mijlocie și mai departe, în Europa Centrală, reflectă fenomenul de circulație a bunurilor, atât sub din punct de vedere tehnologic, cât și sub aspectul încărcăturii de semnificații. Astfel de influențe, sesizate atât în planul culturii materiale, cât și în cel ideologic (înțeles în accepțiunea sa de mental colectiv), pot fi exemplificate și cu prezența în zona Dunării a ceramicii încrustate, de tip Gârla Mare, inclusiv a ornamentației cu semnificație simbolică caracteristică acestei ceramici și a practicilor funerare aferente. S-a discutat adesea despre rolul determinant al fluviului în circulația bunurilor și a ideilor, în acest context un rol deosebit revenindu-le comunităților stabilite de-a lungul acestor ținuturi. Este adevărat că multitudinea de descoperiri arheologice ar putea fi pusă în legătură și cu cercetările intense făcute cu ocazia lucrărilor la Hidrocentrala de la Porțile de Fier din deceniile 1950, 1960, dar este totuși plauzibil ca acest fapt să reflecte și o anume realitate. Ne referim la faptul că Dunărea, prin bogăția de resurse naturale pe care o oferea, dar și prin caracteristica fluviului de a constitui o bună modalitate de transport și comunicație, s-ar putea defini ca un spațiu privilegiat, căutat și exploatat dintotdeauna de comunitățile umane. Pe de altă parte, un rol deloc neglijabil trebuie să-l fi avut zăcămintele cuprifere din zona Bor-Majdanpek, exploatate încă din eneolitic⁴¹.

În interiorul arcului carpatic, imensul număr de piese de bronz, raportat la numărul mic de forme de turnare găsite, ne sugerează un comportament diferit de ceea ce observăm în Oltenia. Acest lucru pare a avea legătură, mai curând, cu un comportament diferit față de obiceiul depunerii formelor de turnare, nu trebuie înțeles neapărat ca având implicații asupra activității metalurgice în sine, în sensul

³⁷ Vezi prezentarea diferitelor ipoteze la A. Vulpe, V. Mihăilescu-Bîrliba, *Tezaurul de la Rădeni-Neamț*, „Memoria Antiquitatis” 12-14, 1980-1982 (1986), p. 41-63.

³⁸ D. Popescu, V. Popescu, *Asupra tezaurului de la Ostrovul Mare*, în SCIV, 6, 1955, 3-4, pp. 865-881.

³⁹ M. Davidescu, *Un tezaur de podoabe tracice descoperit la Hinova, jud. Mehedinți*, în „Thracodacica”, 2, 1981, pp. 7-22.

⁴⁰ D. Bondoc, *op. cit.*, pp. 271-289.

⁴¹ B. Jovanović, *Rudna Glava. Najstarije rudarstvo bakra na centralnom Balkanu*, Bor-Beograd, 1982.

unei relații directe între numărul de forme de turnare și intensitatea activității metalurgice. Prezența în Oltenia a unor depozite constituite numai din forme de turnat bronzuri (Plenița, Logrești) ar putea fi interpretată ca rezultatul circulației unor meșteri itineranți. Dar și în acest caz, trebuie remarcat că în majoritatea formelor de turnat celturi descoperite în spațiul de studiu se turnau piese de tip transilvan.

Bronzurile găsite în regiunile subcarpatice sunt evident de origine transilvăneană. O explicație ar putea fi găsită și în relațiile presupuse de fenomenul de transumanță, care a constituit o realitate permanentă în viața comunităților de pe ambele versante ale Carpaților Meridionali. Ne referim la variantele tipologice ale spadelor de tip *Reutlingen* și în parte la celturile de tip transilvănean (varianta A, după M. Rusu)⁴².

Deosebit de importante, prin numărul mare și varietatea pieselor de metal pe care le conțin, sunt depozitele, care, în perioada Bronzul târziu și Hallstattul timpuriu, devin foarte numeroase atât în Centrul, cât și în Sud-Estul Europei. Referindu-se la acest aspect, Svend Hansen, într-un studiu asupra metalurgiei din această parte a Europei, subliniază că „descoperirile ne transmit în chip impresionant capacitatea creatoare a atelierelor metalurgice din regiunea Carpaților, produsele cărora ating partea vestică a Europei Centrale și nordul Europei, stimulând în zonele respective imitarea produselor carpatine. Depozitele sunt principala sursă de transmitere a obiectelor de bronz în Bazinul Carpatic. Acest lucru este valabil îndeosebi pentru bronzul târziu, timp în care numărul și mărimea depozitelor ating valori nedepășite până azi (...). Sunt atestate, pentru perioada din secolul al XIV-lea până în secolul al X-lea, aproximativ 1 000 de depozite. La acestea se adaugă nenumărate obiecte de bronz descoperite în râuri și în alte ape sau în trecători și care trebuie considerate, datorită locului de descoperire aparte, drept obiecte depuse izolat”⁴³.

În ce măsură direcțiile de influență pe care le-am discutat și relațiile intercomunitare pe care acestea le implică afectează și comportamentul diferit al comunităților din zona studiată ar putea fi dedus din caracterul câtorva descoperiri. Astfel, în depozitul de la Ovča Mogila⁴⁴, din nordul Bulgariei, observăm alăturarea clară a două tipuri de atitudine față de piesele de metal. Pe de o parte, s-a depus echipamentul aparent complet, constituit din piesele de prestigiu al unui luptător aflat sub impactul civilizației palațiale miceniene. Pe de altă parte, cele 32 de celturi, toate de tip răsăritean, pot fi interpretate, în primul rând ca o „acumulare a

⁴² S. Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Editura Universitaria, Craiova, 2011, pp. 78-96.

⁴³ S. Hansen, *Noi cercetări asupra metalurgiei epocii bronzului în sud-estul Europei*, în T. Soroceanu (ed.), *Descoperiri de bronzuri din Romania II*, 2005, p. 301; Idem, *Neue Forschungen zur Metallurgie der Bronzezeit in Südosteuropa*, în *Anatolian Metal III. Der Anschnitt*, Beiheft 18, (Bochum 2005), pp. 89-103.

⁴⁴ R. Krauss, *Der Depotfund von Ovča Mogila, Kreis Svištov (Bulgarien): Zur Datierung der Bronzehorte von der unteren Donau über mykenische Schwerter* în B. Horejs, R. Jung, E. Kaiser, B. Teržan (ed.), *Interpretationsraum Bronzezeit Bernhard Hänsel von seinen Schülern gewidmet*, Bonn, 2005, pp. 199-210.

valorii metalului”. În primul caz, avem de-a face cu un comportament de tip sudic (micenian), iar în al doilea caz cu o atitudine față metale de un tip mai de grabă continental european. Acest lucru îi conferă descoperirii amintite o semnificație deosebită, deoarece reflectă foarte bine interferența a două tipuri de comportament.

Revenind la spațiul nostru, putem concluziona că Oltenia se caracterizează din punctul de vedere al răspândirii obiectelor de metal, prin distincția destul de clară a două zone de influență: zona dunăreană, cu orientare spre bazinul Dunării mijlocii, și cea subcarpatică, cu orientare nordică, transcarpatică.

THE CIRCULATION BRONZE ITEMS IN THE SOUTH-WEST OF ROMANIA IN THE SECOND HALF OF MILLENNIUM II ON A. CHR.

(Abstract)

In the second millennium, and especially in its second half, the development of the bronze metallurgy and the perfecting of the techniques led to the intensifying of the exchanges and to the socio-economic restructuring of the society. And a proof for this are the discoveries such the hoard from Drajna de Jos, the treasure Rădeni, Perșinari, Țufalău, Țigănași and Hinova. All these discoveries can be attributed to the existence of a group of people, for whom the precious metal objects, as those enumerated above, bear a well-defined signification. There are prestige items that suggest in the same time the fact that they have the capacity to develop relations with distant areas such is Mycenae that, along with the Hittite Empire, represented the most important political power from that period.

The mechanisms regarding the circulation of products, essentially different from what we understand today through this process, were based into the Prehistory on the principle of reciprocity and redistribution. The system of the total prestation, met to all the traditional societies, implies not only the individual persons but especially the moral persons (families, clans), having as a result connections and alliances and the establishment of hierarchies. The circulation of products can be understood both as a redistribution through heritage or as gifts exchanges, “gift for gift”, and as accumulation for treasurization. We also take into account the practices of renouncing at the objects by depositing them into graves, offering them as oblations or their intentional destruction (*potlatch*).

Key words: bronze metallurgy, treasure, relations with distant, mechanisms regarding.